

«АЛТАРГАНА-2012» нааданиие угтуулан

БҮХЭДЭЛХЭЙН БУРЯАД ҮНДЭНЭТЭНЭЙ НААДАНАЙ УУЛЗАЛГАНУУД

Түрүүшын "Алтаргана" наадан 1994 ондо Дадал сомон-до буряад дуунай хайндэр гэжэ эхи абанан юм гэжэ оло дахин бэшэгдээн, дуулдаһан гэшэ. Эгээн түрүүн хэней толгойдо иимэ бодол түрөө гэшэб, хэн эмхидхээ гэшэб, хэд тон түрүүшын шагналтан болоо гэшэб гэжэ мэтэ асуудалнууд намайе понирхуулдаг тула, Эрхүүгэй "Алтарганын" үедэ, Улаан-Баатарта "Алтарганын" боло-ходо уулзһан лэ хүнүүдһээ эдэ асуудалнуудые табижа, һурагшалдаг байгаа. Эдэ хөөрлөөнүүдые "Буряад үнэн" сониний уншагшадай анхаралда дурадханаб.

2008 ондо Эрхүүдэ болоһон "Алтарганын" нааданай үедэ арадай дуунай мурьсөө хаража байхадаа, **Доржисүрэн** гуайтай танилсаад мүшхэхэдэмни, тэрэ иигэжэ хөөрөө бэлэй:

"Тэрэ үедэ би Хэнтэйн аймагай Дадал сомоной дарга тушаалтай байгаа. Буряад арадай дуунай хайндэр "Алтаргана" нааданиие 1994 ондо бэлдэлсэһэн, эмхидхэлсэһэн хүнүүдэй нэгэн гэшэб.

Аймагай соёлой хэлтэсэй мэргэжэлтэд нааданай хүтэлбэри (сценарий) бэлдхээ нэн. Түрүүн наадандаа "Улаалзай" гэжэ нэрэ үгөөд байгаади, улаалзайн зураг гоёор зуруулаад, тайзанаа шэмгэлдэ байтарнай, минии орлогшо залуу хүбүүн наадандаа "Алтаргана" дуунай нэрэ үгээбди гээд дурадхал оруулаа нэн. Алтан шаргал холтоһотой, наранда тэрэн ялараад, үнэхөөр гоёор харагдадаг алтарганын нэрэ ямар гоёор ханаа гэшэб гэжэ бидэ ехэ баярлаа бэлэйбди. Улаан-Баатарһаа нэбтэрүүлгэ ержэ, наадыемнай буулгаад, Монголой арад түмэндэ харуулаа нэн. Бидэней эхилһэн наадан олон улсын болоод байхадань, би тон ехээр баярланаб.

Үнгэтэ бэшээр буулгагдһан түрүүшын "Алтарганын" бэшлэгүүдые мүнөө интернет соо харахада, "Алтаргана-1994" гээд бэшээтэй, тэгэн дундань улаалзай сэсэг зураатай тайзаны саана харагдана. Үбгэд, хүгшэд, залуушуул, хажуудань понирхол дүүрэн үхибүүд булта нэбшээрээрээ зогсоод, "Хэрээтэй хээр", "Алтаргана" дуунуудые аялан дуулажа байна, тэдэней сэлмэг хайнан шарайнуудые харахада, ехэл гоё даа. Түрүүшын "Алтаргана" нааданай Хэнтэйн аймагта болоһониний үдхатай. Монгол ороной сууга хүгжэм зохёогшод Гончигсумлаа, Дармазагда, дуушад Пүрэвдорж, Жаргалсайхан гэгшэд Хэнтэйн аймагта түрэнэн юм гээд уран зохёолшо Гомбо гуай онсолон тэмдэглэнэ. Түрүүшын "Алтаргана" нааданай арадай дуунай мурьсөөнэй шагналтаниие

нэрлэбэл, Биндэр сомоной Батбаатар нэгэдэхи, Гомбо гуай гурбадахи, Дадал сомоной Янжима гуай хоёрдохой һуури эзэлһэн байха юм.

2010 ондо Улаан-Баатарта "Алтаргана" нааданай үедэ театрай музей хараха гэжэ ябатарһаа, **Содномдаржаагийн Хандацырен** абгайтай танилсабаб. Талаамни болоходоо,

ондо "Алтаргана" нааданда Агын түлөөлгүшэдые угтан абаа бэлэйбди. Тэрэ гээһэр Агын соёлшодоор танил тала, найза нхээбди.

Агада болохоёо байгаа "Алтаргана" олон улсын наадандаа баяртай уулзахабди.

Дадал сомондо 18 элэй саада тээ халбаран задарһан алтарганын шарахан сээсүүд дэлыбээ дэлгээн, Агын үүдам талада угтахаар даллан байнал даа. "Алтаргана" олон улсын нааданай хүхэ мүнхэ тэнгэрин үнгэтэй сэнхир далбаа дахяад Дадал сомондо хорин жэлэй удаа намилзаа бол, гүнзэгы үдхатай байха нэн гэжэ би хананаб. "Алтаргана" – мүнхэ сээс" гэжэ Хубисхал Ральдинай (Москва) номһоо абһанан үрээлээр энэ толилолгоо дүүргэхэм:

Эхын бүүбэйлхөө ойндоо оруулан
Эди шэдитэ үндэһэн хэлээ,
Элинсэг хулинсагаймнай заяанан эрдэнийн шэмэг соёлоо
Эгүүдэл мүнхэ эдлэхьень, Эдир залуушуулдаа залган үлээ!
Улаан сог соо ууяахада байһан
Ульгэр домогой урдынгаа заншалые
Улезан наггинаар хэргэжэ,
Уеын үедэ дамжуулан үлдээ!
Буряад-монгол угсаатанай
Баялиг түүхые шэнэлжэ ябая!

Авторай фото.

намда хэрэгтэй һонин хөөрэхэ хүн ходоол намтай ушараад байдагынь гайхалтай. Хандацырен абгай урин налгай зантай, улан буряад хэлтэй, олон юумэ мэдэхэ хүн байба. Тэрэ намда театрай музей харуулжа, гид хүбүүнэй хөөрөө буряадшалжа үгэбэ. "Алтаргана" нааданай түүхэ тухай асуухадамни, мэдэхэ хөөржэ үгөө бэлэй:

- Бальжинимын Дулмажаб гэжэ хүн мүнөө Бага нуурта ажаһууна.

Тэрэней Гурба нуурта амаржа байхада, орой үдэшэндөө буряад залуушуул гоёор дуулладаг байгаа ха. Тэндэ суг амаржа байһан Эрдэничимэг эрдэмтэн эхэнэр хэлээ: "Энэ буряад аялга ямар гоё гэшэб даа. Соёлой ажалтан хадаа, Дулмажаб, та буряад дуунай мурьсөө зохёон байгуулаха байгаат". Тэрэ сагта **Дулмажаб гуай** Хэнтэйн аймагай соёлой нама-

най хэлтэсэй даргаар ажаллажа байгаад, энэ ханаашалга бээлүүлжэ, "Алтаргана" нааданай эхи табиган хүн гэшэ. Энэ хүнэй нэрэ буряад арад түмэн мэдэхэ ёһотой". Монгол ороной Баяндун сомондо байгша оной майн 26-да болоһон "Бага Алтарганын" нааданай үедэ "Алтаргана" нааданай эдбэхитэд, олон жэлдэ шүүгшэд (жюри) болодог Оюунсэсэг гуай, Намсарай Хандама абгай, үндэр наһатай Намсарайн Эшинхорло абгай гэгшэд дээрэ хэлгэдэһэн баримтые баталаа нэн. Хандацырен абгайһаа олон юумэ мэдэхэ болоо нэнби. Хоёр жэл үнгэрөөшье хаань, үрээшье онто олондоо дамжуулаба: "Буряад аха дүү, арад түмэндөө тойроод ерэхэдэ, далай шэнги, бусаад ерэхэдэ, булаг шэнги оройгоороо орьёлж, хаяа-гаараа харьялжа, урдуураа гараһаниие үндалуулжа, хой-

гуураа гараһаниие хооллуулжа, Найдан жүдэг шэнги үнэр үдхэн, Найман Намсарай шэнги баян тарган, алтан шара харгытай, үлэс хэшэгтэй ябахатнай болтогой!"

Байгша оной майн 26-да болоһон "Бага Алтарганын" үедэ нааданай ахамд шүүгшэ (жюри) **Шарын Түмэрсүх** гуайда хандахадамни, тэрэ иигэжэ хөөрөбэ: "Агада болохоёо байһан "Алтаргана-2012" олон улсын нааданда эрхим абыа-астаниие шэлэжэ байнаабди. Олон удаа "Алтаргана" нааданай шүүгшэ болоод ажаллаба. Би өөрөө халха хүнби. Буряад дууд угаа хэдэн үе мэдэхэ, онсогой ондоо бэрхэ ажалша зон юм. Буряад аялга дуунуудые би гоёшоодогби, дуулаха дуратайб. Ленинградта 1988 ондо соёлой дээдэ сургуули дүүргэһэнби. Гуша гаран жэлдэ соёлой ажалда ажалланаб. 2004

«Жаргал» бүлэг

АЗА ТАЛААНТАЙ ЯБЫТ ДАА

Бэшүүрэй аймагай Харлан нотагай аман зохёолой "Жаргал" бүлэгэйхидтэй Эрхүүдэ болоһон "Алтарганада" дүтөөр танилсабди. 2010 ондо Улаан-Баатарта, холо газарые холо гэнгүй тэдээр ошоо нэн.

Цырма Дабажаповна Доксонова, Зинаида Бальжиновна Дагбаева, Дашизэгбэ Батоцыреновна Дашиева гэгшэдтэй уулзажа, Улаан-Баатарай театрай тайзан дээрэ талаан бэлигээ харуульхьень үзэжэ, үндэр наһатай болоошье наа, үндэһэн соёлоо хэргэжэ хэрэгтэ хубита нэмэриез оруулжа

ябаһандань баярые хүргөө бэлэйб. Мүнөө Агада болохоо байһан "Алтаргана" нааданда "Жаргал" бүлэгэйхид үхибүүнэй үнэ хайшалалгын баяр ёһолол харуулаха юм. "Жаргал" бүлэгэйхид хаяхан болоһон Этгэлэвэй нэрэмжэтэ оюун ухаанай, урлагай, соёлой I уласхоорондын фестивалда оролсожо, аман зохёолой бүлэгүүдэй хоорондо III һуури эзэлжэ мүнэн шанда хүртөө юм. Энэ ансамблин хүтэлбэрлэлтэ залуу басаган Оксана Бимбаевна Цыбикова болон.

Энэ хүүдаһа **Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА** бэлдэб.